

Bagi Zoltán Péter

Bocskai hajdúi ellen a Dunántúlon. Alessandro Ridolfi és olasz katonainak harca a Rábán túl¹

1605 szeptemberének végén a Némethy Gergely vezette hajdú és török-tatár csapatok ismét átkeltek a Rába bal partjára és Szombathelynél vereséget mértek az ott állomásozó, Alessandro Ridolfi vezette lovas lövész egységre. Az összecsapást követően a győztesek előbb Körmend, illetve Regede irányába törtek előre, majd a Rába folyó völgyén keresztül benyomultak Stájerországba és egészen Feldbachig jutottak. Tanulmányom mondanivalóját két, egymással szorosan összefüggő téma köré kívánom csoportosítani. Egyrészt bemutatom a Szombathelynél állomásozott lovas lövész csapat parancsnokának, Alessandro Ridolfinak a Habsburg Monarchia haderejében a tizenöt éves háború idején befutott katonai karrierjét, másrészt pedig a Nagy László által pápai segélycsapatként feltüntetett² egység sorsát követem nyomon felállításától a Szombathelynél történt összecsapásig.

Ki is volt Ridolfi? Családja már a középkorban a legismertebb és legtekintélyesebb firenzei patrícius famíliák közé tartozott. A 16. század elejére pedig a város legelőkelőbbjeivel a Strozikkal³ és a Mediciekkal kerültek rokonságba. Piero Ridolfi X. Leo pápa⁴ hűgát, Contessina Medicit vette nőül. Alessandro Ridolfi édesapja, Giovanni Francesco Ridolfi az 1580-as években tűnt fel, mint bankár és firenzei tanácsúr. Jó üzleti érzékének és kapcsolatainak köszönhetően a Szentszék romagnai timsóbányáinak haszonbérője, és valószínűleg 1602-ig az angliai timsó-kereskedelem irányítója lett. Emellett a pápai állam, mint állandóan utazó bankárt különböző diplomáciai feladatokkal is megbízta. Négy fia, Alessandro, Ottavio, Lodovico és Frà Niccolò (vagy Lucantonio) azonban nem atyjuk hivatását választotta, hanem különböző megbízók szolgálatába álltak.⁵ Karrierjüket, mint elődeik esetében a Medici rokonok, a 16. század végén 17. század elején a szintén toszkánai

¹ Tanulmányom a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00010/14/2

² NAGY 1961. 295.

³ HIBBERT 2007. 28–345. passim.

⁴ MONDIN 2001. 400–406.; HIBBERT 2007. 201–214.

⁵ A Ridolfi családra vonatkozóan lásd: SPRINGER 1993. 81-83.; HIBBERT 2007. 103-232. passim. Springer szerint Giovanni Francesco Ridolfi négy fia azért nem folytatta a bankári pályát, mivel atyjuk vagyona is erősen megfogyatkozott a timsóbányászatban szintén érdekelt más firenzei családok konkurenciája miatt. SPRINGER 1993. 82.

származású Aldobrandini pápa, VIII. Kelemen⁶ karolta fel,⁷ ahogyan ezt Pietro Aldobrandini bíboros nepos (1571-1621)⁸ 1604. május 29-én Giovanni Stefano Ferreri prágai pápai nunciusnak⁹ Rómából küldött levelében megírta: Alessandro Ridolfi az Aldobrandini ház egyik barátja.¹⁰

Azzal kapcsolatban, hogy a firenzei származású hadfi mikor érkezhett meg a magyarországi hadszíntérre csak egy nunciusi jelentésben találhatunk homályos utalást. Giacomo Serra nuncius és pápai hadbiztos¹¹ 1605. június 25-én Bécsből Erminio Valenti bíboros-államtitkárnak¹² írott levelében jegyezte meg, hogy Ridolfi már tíz esztendeje szolgál a Magyar Királyságban.¹³ Újabb kutatásokat igényel azonban annak tisztázása, milyen katonasággal érkezett ide. Egyrészt ugyanis I. Ferdinánd toszkán nagyherceg 1594-ben 2000 gyalogost küldött féltestvére, Don Giovanni de Medici parancsnoksága alatt a magyar hadszíntérre.¹⁴ Az egység több mint háromnegyede elpusztult a harcokban, vagy inkább a nélkülözésben.¹⁵ Elvileg nem kizárt, hogy az életben maradottak között volt Ridolfi is, aki tisztségviselőként jó lehetőséget látott a háborúban arra, hogy karriert építsen, hírnevet szerezzen és némi pénzt is gyűjtsön. Azt sem zárhatjuk ki azonban, hogy a firenzei származású katona csak egy esztendővel később, 1595-ben a Gianfrancesco Aldobrandini vezette pápai segélyhaddal érkezett alantasabb rangú tisztként Esztergom ostromára.¹⁶ Egyelőre azt is homály fedi, hol teljesített szolgálatot az 1595-öt követő években. Egyetlen egy rá vonatkozó adatot ismerünk az elkövetkezendő nyolc évből: az Udvari Haditanács 1601. évi protokollumában szereplő bejegyzés szerint a hadügyeket irányító központi kormány szerv tanácsosai március 6-án azt ajánlották az uralkodónak, hogy egy kompánia lovas vezetésével

⁶ MONDIN 2001. 473-480.; TUSOR 2004. 30-32.

⁷ SPRINGER 1993. 82.

⁸ Pietro Aldobrandini a pápa unokaöccse, Cinzióval első számú neposa, 1593-tól bíboros, 1599-től *camerlengo*, 1604-től ravennai érsek. KRUPPA 2009. 16-120. passim.; KRUPPA 2014. 353, 358, 359, 405.

⁹ Giovanni Stefano Ferreri pápai nuncius a prágai császári udvarban (1604-1607), Vercelli püspöke (1599-1610). KRUPPA 2009. 121-165. passim.

¹⁰ Die Prager Nuntiatur 1913. 170.

¹¹ Giacomo Serra életéről lásd: Die Prager Nuntiatur 1913. XXIV-XXVI.

¹² Erminio Valenti 1604-től bíboros és Faenza püspöke haláláig, 1618-ig. 1605-től a Szentszék államtitkára. KRUPPA 2009. 129.

¹³ Die Prager Nuntiatur 1913. 394.; Érdekességgé szeretném megjegyezni, hogy 1604. májusában a II. Rudolf császár és magyar király, valamint Mátyás főherceg levelezéséhez csatolt jegyzékben felsorolt hét hadivállalkozó közül négynek a korábbi szolgálatairól is tettek említést. Sajnos, Ridolfi azonban a közé a három közé tartozik, akinek a neve mellől hiányzik korábbi előmenetelének rövid összefoglalása. Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Kriegsarchiv (KA) Hofkriegsratakten (HKRA) Wien Expedit (Exp.) 1604 Mai No. 89.

¹⁴ I. Ferdinánd toszkán nagyherceg (1587 - 1609) uralkodásáról lásd: HIBBERT 2007. 262-265. Toszkánának a tizenöt éves háborúban való részvételéről lásd: NIEDERKORN 1993. 397-411. Don Giovanni de Medici szerepéről a tizenöt éves háborúban lásd: BAGI 2011. 62-64.; 83-84.

¹⁵ NIEDERKORN 1993. 397-399.

¹⁶ Banfi cikkében van egy táblázat, amelyben a kapitányokig felsorolja az 1595-ben a magyar hadszíntérre érkezett segélyhad főbb tisztjeit. BANFI 1939-1940. 18-20.

bízza meg, azaz az egység *Hauptmann*ja legyen.¹⁷ Ezt követően a neve újra 1603-ban a Germanico Strassoldo¹⁸ által pápai segélypénzen felfogadott olasz gyalogos regiment *Obristleutnant*jaként¹⁹ tűnt fel.²⁰

Strassoldo helyettese, Ridolfi, valamint a főstrázsamester (*sergente maggiore*), Stefano Ciancherotti²¹ is a pápai udvar támogatását élvezte. Ők is álláshalmozónak tekinthetők, hiszen egyben a második és a harmadik zászló *Hauptmann*jai voltak. Emellett, mivel a regiment különböző itáliai fejedelmek kompániáiból állt össze, így ők ezek tisztségviselőire, mint saját alárendeltjeikre tekintettek. Serra 1604. március 15-én Pietro Aldobrandininek Prágából írt levelében panaszkodott amiatt, hogy ezek az uralkodók ugyan nem fizettek semmit, mégis hatalmas befolyással bírtak. A toszkán nagyherceg *Hauptmann*ja például – emelte ki a nuncius – minden utasítás megtagadásánál arra hivatkozott, hogy ura ezt nem akarja, neki ezt nem mondta és így tovább, ami miatt a katonák ténylegesen a pápának semmiféle engedelmeséget sem mutatnak.²² Ezzel el is jutottunk egy állandó problémaforráshoz, hogy ki finanszírozza csapatokat és kinek engedelmeskedik a felfogadott katonaság. Mint említettem a gyalogság kiállítása a pápai segélypénzből történt, ám Strassoldonak a *Bestallung*ot, azaz a kinevező iratot 1603. május 26-i dátummal az Udvari Haditanács állította ki.²³ A katonaság egy része azonban ekkor már a zászlók alatt állt, hiszen két nappal korábban (1603. május 24-én) a császár levelet küldött I. Ferdinándnak Firenzébe, amelyben arra kérte, hogy az eddig felfogadottak kiegészítésére engedélyezze a toborzást a

¹⁷ ÖStA KA Hofkriegsrat (HKR) Wien Protokollum (Pr.) Registratur (Reg.) Band (Bd.) 207 Fol. 8r. 1601. március 6. No. 35.

¹⁸ A friuli származású nemes, Germanico Strassoldo katonai és diplomáciai pályájáról lásd: CONZATO 2005. 196–197.; BAGI 2011. 42–406. passim.

¹⁹ Az *Obrist* szó sokkal átfogóbb jelentéstartalommal bírt a korszakban, mint manapság, amikor szimplán ezredesként fordíthatjuk. A 16-17. század fordulóján hadivállalkozót, az egység tulajdonosát, felfogadóját, legfőbb bíróját, ugyanakkor parancsnokát és a regiment első zászlójának *Hauptmann*ját is jelentette egyszerre. Az *Obristleutnant*, amit ma szívesen fordítanánk alezredesnek, az *Obrist* általános helyettese és a regiment második zászlójának *Hauptmann*ja volt. Ugyanúgy *Hauptmann* tisztséget sem érdemes lefordítani, amelyet a gyalogságnál százados, a lovasságnál kapitány, illetve főember, a zászló vezetője, valamint parancsnok értelemben egyaránt használtak. Nem ajánlatos tehát leszűkíteni a magyar jelentéstartalmat, mert ez további félreértésekhez vezethet. Ezért úgy vélem, megfelelő egykorú magyar kifejezés hiányában, az eredeti német alak használata a legmegfelelőbb. Meg kell jegyezni, hogy egész Európában a 15. és a 16. század fordulójától az uralkodók különböző *Obrist*-hadivállalkozókat bíztak meg csapatok felállításával. A megbízott személyek gyakran más nemzet tagjai voltak, például a spanyol királyok előszeretettel fogadtak fel háborúikhoz német zsoldosokat. A francia vallásháborúban a Német-római Birodalomban felfogadott katonák mindegyik küzdő fél oldalán felbukkantak, vallási hovatartozástól függetlenül. EDELMAYER 2002. 174–202, 227–264.; BAGI 2011. 57–58.

²⁰ ÖStA KA Alte Feldakten (AFA) 1603-5-3.; HEISCHMANN 1925. 250.

²¹ Stefano Ciancherotti is az Aldobrandini család támogatottjai közé tartozott. Erről lásd: Die Prager Nuntiatür 1913. 118., 162., 170., 239., 259., 517.

²² Die Prager Nuntiatür 1913. 145.

²³ ÖStA KA AFA 1603-5-3.

nagyhercegség területén is.²⁴ Azt azonban nem tudjuk pontosan, hogy sikerült-e a toborzóknak az előírt létszámra feltölteni a zászlókat. Annyi bizonyos, hogy Wolf Eglauer szeptember 14-én azt az utasítást kapta az Udvari Haditanácstól, hogy Strassoldo nyugtája ellenében 2000, tehát a *Bestallung*ban meghatározott számú muskétásnak és lövésznek adja ki a szükséges kanócot, ólmot és lőport.²⁵

A nyár folyamán Trient területén megmustrálták a regimentet, ám a hadszíntérre érkezésük egyelőre váratott magára, mivel az őket szállító hajók és hajósok felfogadására nem állt rendelkezésre a szükséges összeg.²⁶ Ezzel összefüggésben a haditanácsosok az Udvari Kamarához írott válaszlevelükben jelezték, hogy 1603 szeptemberének elején az uralkodó átvette az olasz katonák finanszírozásának terhét.²⁷

Ezután a regiment részt vett a Hermann Christoph von Russworm²⁸ vezette alsó-magyarországi császári-királyi had kötelékében a Buda körül szeptember 20-a és november 6-a között vívott harcokban. Az olasz gyalogság parancsnokai azonban ekkor még nem tartózkodtak egységüknél. François de Bassompierre visszaemlékezéséből ugyanis tudjuk, hogy az önkéntesként a magyarországi hadszíntérre érkezett francia-lotaringiai főnemes szeptember 22-én találkozott Strassoldoval és Ridolfival is. Emellett még megemlítette, hogy a két főtiszt és a kíséretükben lévő három önkéntes nemes (Pompeo Frangipani, valamint Martinaingue és Avogadro márki) tiszteletüket és barátságukat fejezték ki, mondván, hogy a külföldieknek össze kell tartani.²⁹ Valószínűleg Strassoldo és Ridolfi még az oszmán fősereggel történt összecsapást megelőzően megérkezett a keresztény sereg táborába. A regiment szeptember 28-i összecsapástól azonban távol maradt, mivel visszarendelték a Csepel-szigetet a pesti oldallal összekötő hajóhíd fedezésére épített nagysánc védelmére. A harcok az ütközetet követően is folytatódtak. Október 2-án a köd leple alatt Russworm egy sáncot építtetett a Duna közelében, amelynek őrzésére 300 hajdút rendelt. Amikor az oszmán had ezt észrevette, támadást indított ellene, ám egyrészt az őrség heves ellenállása, másrészt a környező sáncok tüzérsége, köztük Strassoldo állásából négy ágyú tüze meghiúsította

²⁴ Die Prager Nuntiatür 1913. 22.

²⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Expedit (Exp.) Bd. 210 Fol. 759v. 1603. szeptember 14.; KELENIK 1990. 95.

²⁶ Wolf von Unverzagtnek 1603. július 31-én a Bécsben hátrahagyott Udvari Kamarához írott leveléből kiderül, hogy a Strassoldo és a Römer gyalogregiment, valamint a Rheingraf-féle lovasság vízi szállítására 15 000 rénes forintot számítottak. Az olasz katonák azonban még szeptember 13-án sem érkeztek meg a magyar hadszíntérre, hiszen tovább folyt az egyezkedés az őket szállító hajósokkal. ÖStA Hoffinanz- und Hofkammerarchiv Hoffinanz Ungarn Rote Nummer. 79. Fol. 390r.-398v.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 210 Fol. 106r-v. 1603. szeptember 13.

²⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 210 Fol. 106r-v. 1603. szeptember 13.; HEISCHMANN 1925. 250.

²⁸ Russworm életére lásd: JANKO 1869. 30–53, 181–210.; STAUFFER 1884; BAGI 2011. 41–421. passim.

²⁹ BASSOMPIERRE 1870. 106.

szándékukat. Azért, hogy a hadjárattal valamiféle eredményt is fel tudjon mutatni, Russworm megmaradt seregét Hatvan elfoglalására rendelte. November 12-én a hatvani vártól nem messze egy előhadat küldött ki megszemlélni a védművek állapotát és az építendő sáncok helyét.³⁰ „Hatszáz magyar s német lovasokat elől bocsáta, kik közül Strásold Germanicus strázsamester s az olasz regimentseregnek főkapitánya is magát egyelíté. És midőn az helyt közelebb szemlélik, Strásold az fokról szakállas golyóbissal az ellenségtől megtaláltván megsebesítettik, s a lóról leesik, s azonnal meghal.”³¹ Ez volt tehát az a haláleset, amely megteremtette Ridolfi számára az előrelépés lehetőségét, hogy *Obrist* kinevezést kapjon. Ez azonban a tekintélyes támogatók ellenére sem ment zökkenőmentesen.³² Az Udvari Haditanács november 18-án tájékoztatta a megmaradt olasz katonákat és tisztségviselőiket, hogy az *Obristleutnant* megbízott vagy kijelölt (*angesetzter*) *Obrist* lett, akinek feltétlen hűséggel tartoznak.³³ Fizetését pedig az év utolsó előtti hónapjától kezdődően havi 600 forintban határozták meg. Ezt az összeget azonban addig kapta, amíg a mezei hadakozásban részt vett.³⁴

November 27-én az immáron már kijelölt *Obrist*ot utasították tehát, hogy csapatával induljon el a bányavárosokba, Kollonichhoz.³⁵ Három nappal később arra kapott parancsot, hogy masírozás közben Friedrich von Gaisperg regimentjének³⁶ elhagyott somorjai szállásaiba vonuljon és tartson rendet zsoldosai között.³⁷ Ridolfi katonáit ekkor azonban már nem az Oszmán Birodalom seregei ellen, hanem a Bocskai-felkelés elfojtására szánták. A császári-királyi főserg élére kinevezett Giorgio Basta³⁸ november 4-én megmaradt csapataival elindult az esztergomi táborból Kassa irányába. A körülbelül 9500 gyalogosból és 5000 lovasból álló hadat azonban elégtelennek érezte Basta a rábízott feladat elvégzésére, így november 7-i levelében kérte Mátyás főherceget, hogy „ha lehet Koloniz is jöjjön, hogy sikeresen működhessen.”³⁹ A hadjárat során Basta előbb Németi Balázs és Bornemissza János csapataira Osgyánnál (1604. november 17.), majd a Bocskai István vezette főerőkre mért vereséget Edelénynél (1604. november 25-28.). Kassa ostromával seregének kis

³⁰ KHEVENHÜLLER 1643. 23-25., 27.; BASSOMPIERRE 1870. 112; TÓTH 2000. 360–365.; ISTVÁNNFFY 2009. 414–417.

³¹ Die Prager Nuntiatür 1913. 81.; TÓTH 2000. 365.; ISTVÁNNFFY 2009. 417.

³² Minderről lásd: BAGI 2014. 89-98.

³³ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 212 Fol. 454r-v. 1604. november 18. No. 76.

³⁴ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 211 Fol. 609r. 1604. szeptember 25.

³⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 212 Fol. 456r-v. 1604. november 27. No. 109.

³⁶ HEISCHMANN 1925. 231.

³⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 212 Fol. 456v. 1604. november 30. No. 120.

³⁸ Giorgio Basta életéről lásd: VERESS 1909.; VERESS 1913.

³⁹ NAGY 1961. 119–120.

létszáma és az ostromláshoz szükséges tüzérség teljes hiánya miatt nem boldogult (1604. december 3-5.),⁴⁰ majd katonáival téli szállásra Eperjes és környékére vonult.⁴¹ December 20-án megérkezett Karl von Kollonich (Seifried öccse)⁴² vezetésével 500 lovas, valamint a Ridolfi vezette Strassoldo regiment megmaradt olaszai, két szabad és két osztrák zászló gyalogos a felső-magyarországi szabad királyi város alá. A közel 2000 főnyi katonát az Eperjes környéki Sebes és Kellemes falvakban szállásolták el. Az év utolsó előtti napján itt ütött rajtuk Lippai Balázs 4000 hajdújával. Istvánffy Miklós a következőképpen örökítette meg az eseményeket: „Aholott Kollonich Károlynak az ő lovasaival szállása adatott vala, ki noha álomból felserkentetvén s csak az belső dolmányba öltözve az hirtelen, véletlen jött ellenséget jelen lenni értette volna, mindazonáltal gyalázatnak tartván, ha még egyenetlen helyen lévén is, harcolni nem akarna, arraképest sokáig harcolván s ellenek tusakodván, az ellenség elűzésében akadályul volt. De osztán azok, tüzet vetvén az házakra, az falut felgyújták.”⁴³ Az álmukból felvert zsoldosok nagy veszteségeket szenvedtek. Basta a rajtaütés napján, azaz 1604. december 30-án arról számolt be az uralkodónak írt levelében, hogy katonasága mintegy 200 fős veszteséget szenvedett. Közöttük volt Sassatello kapitány és két zászlótartó, akik Ridolfi regimentjében szolgáltak.⁴⁴ A két faluban elszállásoltakat a teljes pusztulástól csak az mentette meg, hogy Eperjesről egy csapatot küldtek ki megsegítésükre, amelynek megjelenése visszavonulásra készítette a hajdúkat.⁴⁵

Basta már január közepén úgy határozott, hogy Tokaj felé indul meg csapatai egy részével, és amennyiben ez lehetséges elfoglalja Sárospatakot is, ahol tudomása szerint jelentős mennyiségű élelmiszert halmoztak fel. A Tisza és Bodrog összefolyásánál épült erősség felmentését és ellátását követően pedig folytatja előrenyomulását. A hadműveletet január 28-án indította meg 6-7000 katonájával és február 3-án érkezett meg Tokajba. A várat – tervei szerint – ellátta élelmiszerral és őrségét is megerősítette. Ezt követően megindult Sárospatak irányába, ám végül úgy döntött, hogy ennek ostromát nem kísérli meg. Tudomására jutott ugyanis, hogy Bocskai megerősítette a vár védelmét, a külvárosokat pedig felgyújtatta, hogy

⁴⁰ Tagebuch 1805. passim.; NAGY 1961, 107–153.; ISTVÁNFFY 2009. 438–442.

⁴¹ Az eperjesi téli szállásra lásd: Tagebuch 1805. passim.; NAGY 1961. 204–224.; H. NÉMETH 2004. passim.; ISTVÁNFFY 2009. 444–445.

⁴² BAGI 2011. 139.

⁴³ ISTVÁNFFY 2009. 444–445.

⁴⁴ VERESS 1913. 558. Basta még említést tett arról is, hogy a Hofkirchen regimentből a német Martino kapitány (*Hauptmann*) és zászlótartója halt meg, míg Pettingen kapitányt (*Hauptmann*) és sok más katonát fogságba vetettek. VERESS 1913. 558.; Az Puchheim regiment katonája által írt napló az olaszok veszteségéről nem számolt be. A névtelen szerző csak Martin Koppel *Hauptmann* és zászlótartója, Karl Epen halálát jegyezte le. Emellett megemlítette azt is, hogy Friedrich Beningert elfogták. Tagebuch 1805. 307.; Istvánffy pedig Pettingen (Pertinger) fogságba esését és Koppel (Copellus) halálát örökítette meg. ISTVÁNFFY 2009. 444.

⁴⁵ Tagebuch 1805. 306–307.; NAGY 1961. 205–206.

Basta katonáit ne lehessen oda beszállásolni. A császári-királyi sereg február 23-án vonult be újra Eperjesre.⁴⁶

A hadműveletben részt vettek Ridolfi olasz gyalogosai is, hiszen Basta a kiinduló bázisául szolgáló szabad királyi város védelmére csak a Puchheim regiment öt zászlóját hagyta hátra.⁴⁷ Maga a firenzei származású nemes 1605. február 26-án Pietro Aldobrandini bíborosnak írt levelében számolt be a hadjáratról, illetve az utána következett eseményekről. Először is megemlítette, hogy Tokajt öt hónapi ostrom után még időben mentették fel, amely elvesztésével egy Tiszán túli, erdélyi hadművelet lehetősége szertefoszlott volna. Ridolfi a stratégiai tájékoztatást követően pontos láttelepet adott a katonaság helyzetéről is. Beszámolt arról, hogy a térség pusztulása miatt mind a katonák, mind a lovak sokat szenvedtek. A gyalogság annyira megtizedelődött, hogy friss erősítés nélkül bármely megerősített hely elleni támadás kudarcra lenne ítélve. Ráadásul a zsold elmaradása és a nehéz körülmények miatt a parancsnokok már lázadástól tartottak. Beszámolója szerint egyébként a sereg Bártfa vidékére a lengyel határ mellé húzódott, az ő regimentjét pedig a tüzérség védelmére rendelték. Basta azonban nem tartott katonáival, mivel derékfájdalmi kezelésére Eperjesen maradt. A sereg vonulása közben nem egy paraszt titokban hírt hozott nekik. Ezekből kiderült, attól félnek, hogy Bocskai átadja Kassát és egész Magyarországot a töröknek, míg ő maga megelégszik Erdéllyel. Ridolfi is osztotta ezeket a félelmeket, hiszen ő maga is úgy látta, hogy az oszmán hadak előrenyomulása végett egész Felső-Magyarország nagy veszélyben forog, hiszen sem elég katona, sem elegendő számú erősség nem áll rendelkezésre a terület a megvédéséhez. Ennek ellenére azon a véleményen volt, hogy a kialakult helyzetet egy erősebb had kiállításával ezt meg lehetne oldani.⁴⁸

Basta azonban nem vállalkozott újabb hadjáratra, hanem 1605. április 7-én elindult csapataival Eperjesről és környékéről. 9-én és 10-én már Szepesváralján táborozott, majd 12-én Lőcsére érkezett teljes hadával. Innen indult meg a Rózsahegy–Privigye–Nagytapolcsány–Galgóc–Szentgyörgy útvonalon Pozsony irányába.⁴⁹ Seregével tartott Ridolfi megmaradt katonasága is, amelynek a létszáma, ahogyan egy 1605. június 20-án Ferreri által Valentinek

⁴⁶ Tagebuch 1805. 310–311.; NAGY 1961. 208–212.

⁴⁷ Tagebuch 1805. 310.; ISTVÁNFFY 2009. 446.

⁴⁸ Die Prager Nuntiatur 1913. 319–320.

⁴⁹ NAGY 1961. 219.

küldött levél mellékletéből kiderül, még nyár elején is 300 főre rúgott.⁵⁰A megmaradtakat pedig a pozsonyi vár védelmére rendelték.

Nyár elején az udvar hitelekből és segélypénzekből felfogadott csapatokkal egy nagyszabású hadműveletet tervezett, mint ahogyan erről Thurzó György számolt be feleségének, Czobor Erzsébetnek június 28-án írt levelében. Eszerint „Császár személye szerint Bécsben jön, ha az békesség véghez nem megyen. Maximilianus herczeg az sléziai, morvai, cseh-országi, luzácziai és tiroli hadakkal, ki bizonyosan leszen több 75 ezer embernél, Trenchinhez jön, és az vármegyéken által Kassa fele. Mátyás herczeg az impériumbeli haddal, az Alsó- és Felső-Ausztriából valóval, hispániai király és pápa, azonképpen olasz herczegek hadával, és az Basta hadával, melyeket mind ujonnan megfogadtanak, Ujvárhoz száll táborba; Basta leszen mellette, és Maximilianus mellett Rosswurm. Az gréczi herczeg, stíriabeli, karintiabeli, carnióliai haddal és Baváriai herczeg hadával, Dunán tul száll táborba. Bizonyosan beszélük és írják is, hogy az jüvő hónapban ez három helen leszen százhatvanöt ezer ember. Mindenik táborban elegendő álgyu-por, és várak városok megszállásához való rendelt eszközök lesznek, kiket Christianus szemével is látott.”⁵¹Az előkészületek azonban közel sem haladtak olyan olajozottan, ahogyan Thurzó azt lefestette levelében. Serra ugyanis június 25-én Bécsből azt jelentette Valentinek Rómába, hogy ekkor 20 000 gyalogoson és 5000 lovason kívül nem állt nagyobb haderő rendelkezésre.⁵²

A tervezett hadjáratban ennek ellenére Ridolfinak is szerepet szánt a Szentszék, ám támogatásának a formája ez esetben is eltért a korábbi gyakorlattól. VIII. Kelemen pápa ugyanis unokaöccse, Gianfrancesco Aldobrandini vezetésével három alkalommal (1595, 1597 és 1601) küldött segélyhadakat a Magyar Királyságba az Oszmán Birodalom elleni háborúba.⁵³ Mint ahogyan már említettem Germanico Strassoldo olasz gyalogos regimentjét pedig már a pápa és az itáliai uralkodók segélypénzén fogadták fel. Két évvel később ugyanez ismétlődött meg. Immáron V. Pál pápa nyújtott pénzügyi támogatást II. Rudolfnak egy újabb gyalogosegység kiállításához. A felfogadottaknak azonban (ugyanúgy, mint két évvel korábban) nem a császárra, hanem a pápára kellett felesküdniük, azaz a pápa hadának számítottak.⁵⁴ A tárgyalások során az udvar és a Szentszék képviselője, Serra között azonban egy lényegi kérdésben vita támadt: ki vezesse a regimentet? Róma, Bécs és Prága között élénk

⁵⁰ Die Prager Nuntiatur 1913. 392.

⁵¹ THURZÓ 1876. 134-135.

⁵² Die Prager Nuntiatur 1913. 394.

⁵³ BANFI 1939-1940.

⁵⁴ ÖStA KA AFA 1603-6-6.

tárgyalások és egyeztetések folytak e téma körül. A Szentszék, vagyis pontosabban Serra ugyanis, hasonlóan a két esztendővel korábbiakhoz, saját jelöltjét, ez esetben Ridolfit szánta az *Obrist* tisztség betöltésére, a 3000 fős gyalogság vezetésére. A már említett június 25-i nunciusi levél tanúsága szerint igyekezett meggyorsítani a 3000 fős regiment felfogadását. Emellett javaslatot tett arra is, hogy ennek vezénylését Ridolfira bízják, aki már tíz éve szolgál itt. Azonban a bécsi pápai nuncius Mátyás főhercegtől azt a választ kapta, hogy ő inkább a nemrég katolizált Ferdinand von Kollonichnak kívánja adni az *Obrist* tisztséget és így a vezényletet is. Serra azonban – levelében legalábbis ezt írta – ezt ellenezte. Igyekezett nyomatékosítani, hogy a regimentet ne egy német kapja, különösen ne Kollonich, aki egy szót sem beszélt olaszul és a továbbiakban is ragaszkodott Ridolfi személyéhez.⁵⁵

A nunciusnak igen befolyásos és ráadásul harcban és hadvezetésben járatos támogatója is akadt ebben az ügyben: Basta. Ugyanazon a napon, amikor Serra keltezte levelét (június 25.) Bécsújhelyről ő is írt Valentinek Rómába, amelyben szintén támogatta Ridolfi kinevezését.⁵⁶

Ennek ellenére a nuncius engedni volt kénytelen. Valentinek június 29-én írt jelentésében újra leírta, hogy Ridolfit támogatta Mátyás főherceg favoritjával, Ferdinand von Kollonich-csal szemben. Erre az utóbbi kinevezését támogató udvari körök intrikáikkal egyszerűen megakadályozták, hogy a firenzei nemes hozzáfogjon regimentje toborzásához. Serra azonban azt is belátta, mivel a kérdés nem tűr halasztást, így kénytelen volt engedni és megkezdődhet a regiment kiállítása. Ő maga azonban még egy utolsó kísérletet kívánt tenni, hogy saját és a Szentszék akaratát érvényre juttassa: elutazott Prágába a császárhoz.⁵⁷

Ennek megfelelően július 4-én már II. Rudolf székvárosából írt Valentinek. Levelében újra kifejtette, hogy Ridolfi *Obristi* kinevezése a regiment élére lehetetlen. Indoklása szerint azért volt kénytelen engedni Mátyás főhercegnek, hogy magasabb, egyházi érdekek ne szenvedjenek csorbát.⁵⁸

A pápa bécsi nunciusa július 11-én Valentinek írt levelében ismét kifejtette, hogy az udvari intrikák miatt lemondott Ridolfi *Obristi* kinevezésének lehetőségéről és a toborzópátenst átadta Ferdinand von Kollonich bárónak. Serra azonban úgy vélhette, hogy nem árt előre kivédenie a Rómából jövő rosszallást, így védelmébe vette a főherceg döntését. Eszerint bár Kollonich csak most katolizált, de nagyon hűséges új felekezetéhez. Testvére, Seifried von

⁵⁵ Die Prager Nuntiatur 1913. 394.

⁵⁶ VERESS 1913. 690.

⁵⁷ Die Prager Nuntiatur 1913. 407.

⁵⁸ Die Prager Nuntiatur 1913. 413.

Kollonich szintén hű híve az uralkodónak és a Habsburg-háznak (ekkor az alsó-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitányi tisztséget töltötte be). Igaz ugyan, hogy nem katolikus, de hajlik a katolicizmusra és csak felesége miatt nem rekatolizált. Evangélikussága ellenére is hűségét megőrizte a Bocskai-felkelés alatt és Bocskai Istvánnal semmilyen kapcsolatban nem áll, sőt az utóbbi már egy millió *scudit* veszített az utóbbi hónapokban. Serra azt ajánlotta a Szentszéknek, hogy Ferdinand von Kollonich rekatolizálását egy brevében dicsérje meg a pápa. Mátyás főhercegtől – a levél tanúsága szerint – pedig azt kérte, hogy gyorsítsa meg a regiment felállítását.⁵⁹

Míg Bécsben és Prágában gyorsan pörögtek az események Ridolfi ügyében, addig a Szentszék – a kor hírközlési sebességének köszönhetően – jóval a fent említett levelek keltezését követően reagált. Ennek megfelelően Valenti még csak a június 25-i levélre reagált július 9-én, amikor Rómából azt üzenté, a Szentszék elfogadta Serra döntését, hogy Ridolfi vezénylete alá kerüljön a regiment.⁶⁰ A bíboros ugyanezen a napon ugyanezt írta Bastának is.⁶¹

Egy héttel később (július 16-án) Valenti újra az albán származású hadvezérnek írt levelében már azonban úgy nyilatkozott, hogy a Szentszék Serra június 29-i jelentésében bemutatott helyzetet elfogadja. Ridolfi törődjön bele Mátyás főherceg döntésébe.⁶²

A Prágából Bécsbe visszaérkező nuncius azonban még július 23-án kísérletet arra, hogy Valentit a bécsi döntés ellen hangolja. Levelében ugyanis kifejtette, hogy Ferdinand von Kollonich nem tartotta be azon ígéretét, miszerint a német gyalogság lázadását megakadályozza, mégis a főherceg őt nevezte ki *Obristtá* és nem Ridolfit. Serra úgy vélte, mivel számára a német kinevezését pont azzal indokolták, amit nem tudott teljesíteni, így szerinte az ő pártfogoltját kártalanítani lehetne.⁶³

Valójában azonban Serra összes június 29-e után e témában írt levele teljesen fölösleges volt, a főherceg már ekkor meghozta döntését. Eszerint Ferdinand von Kollonich 1605. június 30-án megkapta kinevezését (*Bestallungját*), hogy állítson fel egy 3000 fős regimentet. Mivel – mint, már említettem – a katonáknak a pápára kellett felesküdniük, így azt is kikötötték az iratban, hogy nem csupán az *Obristnak*, hanem a helyettesének (*Obristleutnant*) és az összes

⁵⁹ Die Prager Nuntiatur 1913. 422.

⁶⁰ Die Prager Nuntiatur 1913. 415.

⁶¹ VERESS 1913. 698.

⁶² VERESS 1913. 700.

⁶³ Die Prager Nuntiatur 1913. 433.

tisztségviselőnek, valamint lehetőség szerint a felfogadottaknak is katolikusnak kell lennie.⁶⁴ Ugyanezen a napon (június 30-án) azonban Ridolfi nevére is kiállítottak egy *Bestallungot* az Udvari Haditanácsban, amelyben arra kapott megbízást, hogy mint *Obrist* egy 500 itáliai lovas lövészből álló, öt kompániába szervezett egységet állítson ki. Az irat szerint a firenzei nemes maga ajánlotta fel, hogy ezt a lovasságot a Strassoldo gyalogos regiment leköszönt katonáiból toborozza és állítja ki.⁶⁵

Ez azonban nem volt egyszerű feladat. Az Udvari Haditanács már július 1-én elrendelte az Udvari Kamarának, hogy Ridolfival (a Strassoldo regiment *Obristleutnantjával!*) számoljanak el a zsoldjáról,⁶⁶ az sajnos, egyelőre nem ismert azonban, hogy ez mikor történt meg. Ám az bizonyos, hogy a katonaságának kifizetése folyamatosan csúszott, késett. A firenzei nemes négy nappal később (július 5-én) kérte megmaradt zsoldosai fizetését. Az Udvari Haditanács át is utalta az ügyet az Udvari Kamarához, hogy a mintegy 50 000 rénes forint zsoldhátralékot kifizesse.⁶⁷

Katonái ügyében Ridolfi július 23-án újabb kéréssel fordult a hadügyeket irányító központi kormány szervhez. Regimentje megmaradt tagjainak részére ugyanis élelem és muníció kirendelését kívánta. Az ügy ismét az Udvari Kamara elé került, akiknek tanácsosait figyelmeztették arra, hogy a pozsonyi várban található olasz zsoldosok garázdálkodásaitól mind a kereskedőket, mind pedig a polgárokat csak úgy menthetik meg, ha utasítják a főélelmesteri hivatalt a szükséges kenyér és bor kiutalására.⁶⁸ A fizetetlen katonaság ugyanis – hasonlóan az elmúlt évhez – sok kellemetlenséget okozott a város lakóinak. Ridolfi már július 1-én azt a parancsot kapta, hogy fékezze meg megmaradt katonáit, akik felesleges lövöldözésekkel rombolják a várat.⁶⁹ Úgy tűnik azonban, hogy a tiltás hatástalan maradt, hiszen egy hónappal később (augusztus 1-én) az Udvari Haditanács megismételte az utasítást.⁷⁰

Augusztus második felében már a regiment elbocsátása, leszerelésére volt napirenden. Az Udvari Haditanács augusztus 18-án utasította Ridolfit, hogy ő is álljon készülőn fel, illetve

⁶⁴ ÖStA KA AFA 1603-6-6.

⁶⁵ ÖStA KA AFA 1603-6-5.

⁶⁶ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 74r. 1605. július 1. No. 1.

⁶⁷ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 213/2 Fol. 550r. 1605. július 5.

⁶⁸ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 213/2 Fol. 558r. 1605. július 23.

⁶⁹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 449r. 1605. július 1. No. 6.

⁷⁰ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 463r. 1605. augusztus 1. No. 1.

katonáival tisztította ki a várat.⁷¹ Négy nappal később pedig már azt jelenthette Bécsbe, hogy tárgyaltak és megegyeztek a megmaradt zsoldosokkal a fizetség összegében és módjában.⁷²

Ridolfi tehát új feladatára koncentrálhatott, azaz a lovas lövész kompániák kiállítására, amely szintén nem ígérkezett könnyű feladatnak. Először is kinevezése szerint 500 lovas lövészt kellett volna a Strassoldo regimentből felfogadnia ám, mint ahogyan említettem, nyár elején már csak 300 gyalogoskatonája maradt. Ráadásul Mátyás főherceg immáron nem is az eredeti *Bestallung*-ban meghatározott létszám kiállítását várta el, hanem annál jóval nagyobb. Fizetésük biztosítását pedig a Szentszéktől várta el. Serra augusztus 13-án azt jelentette Valentinek, hogy a főherceg Gilberto de Santhiliert küldte el Rómába, hogy Ridolfi 800 lovasának (!) zsoldjához kérjen támogatást, amelynek összege három hónapra nem haladná meg a 30 000 *scuditi*.⁷³ Bécsben még szeptember 19-én is bizakodtak, hogy a pápa átvállalja ezt a pénzüsszeget.⁷⁴ Serra október 4-én Bécsből Scipione Borghese bíborosnak írt leveléből azonban világosan kiderül, hogy a 800 lovas lövész fizetését nem a Szentszéknek, hanem a császárnak kellett állnia.⁷⁵

A firenzei nemes augusztus 20-i dátummal új *Bestallung*-ot is kapott, amelyben már az szerepelt, hogy tíz kompániába osztva összesen 1000 olasz és vallon (!) lovas lövész felfogadásával bízzák meg. Ám ezt a lovasságot úgy kellett kiállítania Ridolfinak, hogy nyolc kompániát, összesen 800 főt kellett csak felfogadnia. A további kettő felállításáról pedig majd az uralkodó vagy a főherceg a későbbiekben határoz.⁷⁶ Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy az *Obristi* kinevezésének fejlécén – a június 30-aival ellentétben – immáron nem Rudolf császár, hanem Mátyás főherceg neve szerepelt. Talán nem túl merész ez alapján a feltételezés, hogy a nagyobb presztízzsel és egyben fizetéssel járó újabb *Bestallung*-ot utóbbinak köszönhette Ridolfi. Ráadásul a firenzei nemes még haditanácsossá is kinevezték, mint ahogyan ez egy szeptember 5-i levélből kiderül.⁷⁷

A lovasok toborzásánál azonban nem volt könnyű dolga a frissen megbízott *Obrist*-nak. Az Udvari Haditanács ugyanis megtiltotta, hogy akár a már leköszönt tíz régi vallon lovas kompániából (augusztus 23.), akár Johann Reinhard von Schönberg még le nem köszönt

⁷¹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 468r. 1605. augusztus 18. No. 115.

⁷² ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 213/2 Fol. 580r. 1605. augusztus 22.

⁷³ Die Prager Nuntiatür 1913. 462.

⁷⁴ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 97.

⁷⁵ Die Prager Nuntiatür 1913. 524.

⁷⁶ ÖStA KA AFA 1603-8-1.; ÖStA KA AFA 1603-8-ad1a.

⁷⁷ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 38.

vallon gyalogosaiból (augusztus 30.) bárkit is felfogadtasson.⁷⁸ Ez alapján azt feltételezhetjük, hogy ezen a katonaságon kívül is elegendő számú – azaz legalább 800 főnyi – a szolgálatból már elbocsátott olasz és vallon lehetett a Magyar Királyságban és az örökös tartományokban (itt elsősorban Alsó-Ausztriára gondolhatunk), akiket újra a zászlók alá lehetett állítani. Ezek jelentős része azonban nem rendelkezett a *Bestallung*ban meghatározott fegyverzettel, hiszen az Udvari Haditanács szeptember 4-én utasította a főhadszertárnokot, hogy 400 puskát adjon át Ridolfi lovasságának.⁷⁹

Az egység felállítása szempontjából a következő fontos lépés az úgynevezett mustra volt. Ekkor a kirendelt biztosok megszemlélték a toborzottakat, hogy megfelelő-e a felszerelésük, majd bemutatták nekik tisztségviselőiket, feleskették őket az uralkodóra és kifizették első havi zsoldjukat. A mustrahelyet Szombathelyen jelölték ki, hiszen az egységet az úgynevezett Kanizsával szembeni végvidék védelmére rendelték.⁸⁰ A mustra és így a kifizetés azonban ismételen késett. Batthyány II. Ferencnek szeptember 5-én küldött levélből kiderül, hogy az Udvari Haditanács úgy vélte, napokon belül megtörténik a szemle.⁸¹ Ridolfit Bécsből szeptember 18-án arról értesítették, hogy lovasainak első havi zsoldjával a biztosok a következő napon (szeptember 19-én) indulnak el.⁸² Míg Mátyás főherceg Ferdinánd főherceghez írott szeptember 19-i levelében pedig arról számolt be, hogy az olasz és vallon lovas lövészeket még nem mustrálták meg.⁸³ A szemlére végül szeptember 26-án délelőtt került sor, a katonák ekkor kaphatták meg fizetségüket. Mátyás főherceg szeptember 29-én Rudolf császárhoz írt levelében legalábbis az szerepelt, hogy mind az előleg (*Anrittgelt*) egy havi zsoldnak megfelelő összegét, mind pedig az első havi zsoldot kifizették a részükre.⁸⁴

A pénztelen és nyomorgó zsoldosok azonban első havi bérük megérkezése előtt is igyekeztek fenntartani magukat. Ridolfi szeptember 24-én kapott szigorú utasítást arra vonatkozóan,

⁷⁸ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 470v. 1605. augusztus 23. No. 165.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 475v. 1605. augusztus 30. No. 243. A tíz régi vallon lovas kompánia leköszönt katonáit az Udvari Haditanács Philipp Otto Graf zu Salm, Wild- und Rheingraf lovasságának feltöltésére szánta. ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 470v. 1605. augusztus 23. No. 165.

⁷⁹ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 276v. 1605. szeptember 4. No. 84.

⁸⁰ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 50r. 1605. szeptember 23. No. 154.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 484v. 1605. szeptember 18. No. 122.; ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 213r. 1605. szeptember 20. No. 135.

⁸¹ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 38.

⁸² ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 484v. 1605. szeptember 18. No. 122.

⁸³ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 97.

⁸⁴ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 198.

hogy katonáinak az alattvalókkal szembeni zsarnoki viselkedését és erőszakoskodásait állíttassa le, a bűnösöket ítéltesse el és a továbbiakban mindenért készpénzben fizessenek.⁸⁵

A 800 lovas lövész a mustrát követően azonnal harcba is bocsátkozott. Nagy László 1961-ben írt könyvében a szombathelyi eseményeket igen érzékletesen, szinte már a szépírókat meghazudtoló módon mutatta be. Leírása szerint szeptember 27-én vagy 28-án Némethy Gergely hajdú-tatár-török csapata rajtaütött a győri püspök mezővárosában mulatozó, dorbézoló 1000 fős pápai segélyhadon, amelynek tagjai éppen csak megkapták zsoldjukat. Már a küzdelem elején Ridolfi megsebesült, és bár zsoldosai kezdetben derekasan ellenálltak, végül mégis vereséget szenvedtek. Alig 200 fő menekült meg közülük és négy zászlójuk a zsoldjával együtt a támadók kezére került.⁸⁶ Nagy szemérmesen elhallgatta, hogy az összecsapás rekonstruálásához nagyrészt Ortelius művét használta fel, és azt is elfelejtette megemlíteni, hogy Ridolfit egy nyílvessző sebezte meg.⁸⁷ Utóbbi szerző művét az esetek döntő többségében elfogadhatjuk autentikus forrásként, ám jelen alkalommal létezik egy, az övénel is hitelesebbnek tűnő beszámoló, méghozzá Batthyány II. Ferenc levele Mátyás főherceghez, amely ellent mond állításainak. A lovas lövész egység létszámával és a felfogadó személyével fentebb már foglalkoztam, így az ezekre való kitérést mellőzném.

Mindenekelőtt ki kell hangsúlyozni, hogy az összecsapás semmiféleképpen nem lehetett sem szeptember 27-én, sem pedig szeptember 28-án. Batthyány ugyanis szeptember 27-én tett jelentést az eseményekről Mátyás főhercegnek, amelyben arról számolt be, hogy Isaac Meisl mustraírnok gyalogosan érkezett meg hozzá a vereség hírével Németújvárra a levél keltének napján hajnali 6 órakor. Tájékoztatta a magyar főurat, hogy egy nappal korábban, azaz szeptember 26-án a délelőtti mustrát követően szereztek tudomást arról, hogy Némethy katonasága a közelben van. Ugyanezt a dátumot adja meg egyébként Mátyás főherceg is a szeptember 29-én Rudolf császárhoz írott levelében.⁸⁸

Meisl beszámolója alapján az sem fedheti a valóságot, hogy a hajdú-tatár-török sereg rajtaütött volna Ridolfi katonaságán. A mustraírnok ugyanis beszámolt Batthyánynak arról, hogy sorban érkeztek a hírek arról, hogy Némethy a környező falvakat dúlja. Erre a mustrát meggyorsították, majd az *Obrist* egyetértésben a mustrabiztossal, Ludwig von Königsberggel úgy határozott, hogy felkutatja és megtámadja az ellenséget, mivel utolsó információjuk

⁸⁵ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 484v. 1605. szeptember 24. No. 162.; ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 198.

⁸⁶ NAGY 1961. 295-296.

⁸⁷ ORTELIUS 1665. 391.

⁸⁸ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 198.

szerint mindössze 400 főből áll, és már csak öt kilométernyire van Szombathelytől. Tehát nem Némethy ütött rajta a dorbézoló olasz és vallon katonaságon, hanem Ridolfi kereste az összecsapást. A rajtaütés tényét azért sem fogadhatjuk el, mivel a hajdú-tatár-török sereg mozgását árgus szemekkel figyelték az elmúlt hónapok eseményei miatt a Rába bal partján is. Szepsy János Lózsáról már szeptember 18-án azt jelentette a soproni polgármesternek, hogy Némethy Asszonyfalvánál (Ostffyasszonyfalva) már átkelt a Rábán túlra. Lepovich Péter kapui provizor pedig szeptember 24-én egy a török táborból megszökött ifjú beszámolója alapján azt írta szintén Sopronba, hogy „byzonjossan a' keth nap altall keólteozyk Hydvegnell, vagj Rumnall, es elsőbenjs Zombathell ala zallnak.”⁸⁹ Kétlem, hogy ezek az információk ne jutottak volna el Ridolfihoz vagy Königsberghez.

Nagy állításával ellentétben tehát Szombathelyen sem került sor utcai harcra, hiszen a lovas lövészek megindultak Némethy embereinek feltételezett helye felé.⁹⁰ Délután két óra tájban rájuk is találtak, ám a hajdú-tatár-török haderő létszáma nagyobb volt az eredetileg feltételezett 400 főnél és az összecsapás során folyamatosan növekedett. Meisl beszámolója szerint a 10 000 főt is elérte. A mintegy két órás elkeseredett harcban végül a túlerő felülkerekedett Ridolfi lovasain. Némethy katonái újra bevették Szombathelyet és mintegy tizenöt kilométeren keresztül üldözték az olasz és vallon zsoldosokat. A mustraírnok azt is tudni vélte, hogy Ridolfi lovasainak jó része a harcmezőn maradt, valamint a mustramester és a saját emberei is odavesztek. Serra október 1-én Bécsből azt írta Borghesének, hogy mintegy 500 fős veszteséget szenvedtek a lovas lövészek. A halottak között volt Lelio Frangipani és Cianchrotti is,⁹¹ két olasz előkelő pedig fogságba esett. Borghese november 11-én Serrához írt levelében a bécsi nuncius közbenjárását kérte, hogy Mátyás főherceg gróf Giovanni Battistát és Martio Polceniget váltassa ki a török kezéből.⁹² A hajdú-tatár-török sereg zsákmánya lett az összes málha és szekér. Közöttük volt az a kocsi is, amelyen a lovas lövészek első havi zsoldja volt.⁹³ Megállapíthatjuk tehát, hogy aznap amikor szolgálatba állt, meg is szűnt létezni Ridolfi lovassága, majd az év végén hivatalosan is feloszlatták az egységet.⁹⁴

Felmerül a kérdés, hogy mi vezethette félre mind Orteliust, mind pedig a korszakot jól ismerő Nagyot? Azt természetesen kizárhatjuk, hogy ismerték volna a Meisl beszámolóját tartalmazó Batthyány levelet. Ezzel szemben Ortelius, aki munkája során eredeti iratokat használt egy

⁸⁹ DOMINKOVITS 2006. 132., 136.

⁹⁰ NAGY 1961. 295.

⁹¹ Die Prager Nuntiatur 1913. 517.

⁹² Die Prager Nuntiatur 1913. 577.

⁹³ ÖStA KA HKRA Wien Exp. 1605 Sept. No. 93.

⁹⁴ ÖStA KA HKR Wien Pr. Exp. Bd. 213/1 Fol. 71v. 1605. november 27.

másik jelentésre bukkanhatott. Már többször tettem arról említést, hogy Mátyás főherceg szeptember 29-én levelet írt az uralkodónak, amiben beszámolt a szombathelyi összecsapásról. Ebben ő írta le először, hogy Némethy 6000 fős serege átkelt a Rábán és rajtaütött szeptember 26-án az éppen aznap megmustrált lovas lövészeket. A beszámoló ezek után úgy folytatódik, hogy döntő részüket levágták, míg ruházatukat, fegyverzetüket és zsoldjukat elragadták tőlük. Majd említést tesz arról, hogy árulás is történt, hiszen a szombathelyi várba sem tudtak bemenekülni, mivel a magyarok nem akarták őket beengedni.⁹⁵

Sajnos egyelőre nincs rá magyarázat, hogy Mátyás miért ilyen módon számolt be az összecsapásról bátyjának? Azaz miért tartotta jobbnak azt terjeszteni, hogy rajtaütés történt, mint hogy Ridolfi indult lovasaival Némethy katonái ellen? Ez már csak azért is meglepő, mivel egy nappal korábban ugyanő Ferdinánd főhercegnek írt levelében erről egy szót sem ejtett.⁹⁶ Természetesen Bécsben is a rajtaütés ténye terjedt el, illetve ezt terjesztették el, hiszen Serra október 1-én erről számolt be Borghesének.⁹⁷ Az biztos, hogy nem Ridolfi ellen irányult Batthyány jelentésének ignorálása. A firenzei nemes október 3-án (8 nappal a vereség után) már tanácskozásra hívta az Udvari Haditanács.⁹⁸ Mátyás főherceg pedig 1608-tól több alkalommal is Itáliába, a Szentszékre és Madridba küldte Ridolfit diplomáciai küldetésre.⁹⁹

Összefoglalás helyett

Tanulmányomban egy firenzei nemes, Ridolfi életútját követtem nyomon, aki a tizenöt éves háború során a Habsburg Monarchiában katonai karriert futott be. Ehhez kapcsolódóan három nagyon fontos megállapítást tehetünk: egyrészt Ridolfi életpályájának alakulásában egyaránt jelentős szerepet játszott Strassoldo, a Szentszék és annak bécsi nunciusa, Serra, valamint Mátyás főherceg. Másrészt kutatásaim során kiderült, hogy lovas lövészeit nem a pápa, hanem a császár zsoldjából fizették, azaz semmiképpen sem lehet a 800 fős olasz és vallon

⁹⁵ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 198.

⁹⁶ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1605 Sept. No. 179.

⁹⁷ Die Prager Nuntiatür 1913. 517.

⁹⁸ ÖStA KA HKR Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 484v. 1605. október 3. No. 6.

⁹⁹ SPRINGER 1993. 84-85.

katonaságot pápai segélyhadnak nevezni. Harmadrészt pedig ki kell emelnünk a tényt, hogy a szombathelyi összecsapásra vonatkozóan a történeti hagyományba nem került bele Batthyány szeptember 27-i jelentése, holott ez a legautentikusabb dokumentum, hiszen egy szemtanú (Isaac Meisl) beszámolója alapján készült. Ehelyett Mátyás főherceg szeptember 29-i levelének tartalma terjedt el, amely azonban lényegesen eltér a már említett, szemtanú beszámolóján alapuló levélben foglaltaktól.

Bibliográfia

BAGI 2011

BAGI ZOLTÁN PÉTER: A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban. Hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek. Budapest 2011.

BANFI 1939-1940

BANFI, FLORIO: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai. Hadtörténelmi Közlemények 40 (1939) 1–33, 213–228. 41 (1940) 143–156.

BASSOMPIERRE 1870

BASSOMPIERRE, FRANÇOIS DE: Journal de ma vie. 1. Paris 1870.

CONZATO 2005

CONZATO, ANTONIO: Dai castelli alle corti. Castellani friulani tra gli Ausburgo e Venezia 1545-1620. Nordest nuovo seria 36. Verona 2005.

Die Prager Nuntiatur 1913

Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra (1603-1605). In: Nuntiaturberichte aus Deutschland siebenzehntes Jahrhundert. Bearbeitet: ARNOLD OSKAR MEYER. Berlin 1913.

DOMINKOVITS 2006

DOMINKOVITS PÉTER: „Egy nemzetek lévén...” A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. Budapest 2006.

EDELMAYER 2002

EDELMAYER, FREIDRICH: Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich. München 2002.

HEISCHMANN 1925

HEISCHMANN, EUGEN: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien 1925.

HIBBERT 2007

HIBBERT, CHRISTOPHER: A Medici-ház tündöklése és bukása. Budapest 2007.

ISTVÁNFFY 2009

ISTVÁNFFY MIKLÓS: Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Budapest 2009.

KELENIK 1990

KELENIK JÓZSEF: A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi sereg valós katonai értékéről. Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990: 1. sz.) 85–95.

KHEVENHÜLLER 1643

KHEVENHÜLLER, Franz CHRISTOPH: Annales Ferdinandeï, Oder Wahrhaffte Beschreibung Kaysers Ferdinandi...Regensburg 1643.

KRUPPA 2009

KRUPPA TAMÁS: Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában okmánytár II. (1595-1613) Közreadja: KRUPPA TAMÁS. Budapest – Róma – Szeged 2009.

KRUPPA 2014

KRUPPA TAMÁS: A kereszt, a sas és a sárkányfog. Kelet-közép-európai törökellenes ligatervek és küzdelmek a Báthory-korszakban (1578-1597). Budapest – Róma 2014.

MONDIN 2001

MONDIN, BATTISTA: Pápák enciklopédiája. Budapest 2001.

NAGY 1961

NAGY LÁSZLÓ: A Bocskai szabadságharc katonai története, Budapest 1961.

H. NÉMETH 2004

H. NÉMETH ISTVÁN, Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon, 1-2. kötet. Budapest 2004.

NIEDERKORN 1993

NIEDERKORN, JAN PAUL: Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606). Wien 1993.

ORTELIUS 1665

ORTELIUS, HIERONYMUS AUGUSTINUS: Das ist Der Ungarischen Kriegs-Empörungen ferner Historische Beschreibung oder zweyter Theil...Verlag Paul Fürsten, Frankfurt am Main 1665.

SPRINGER 1993

SPRINGER, ELISABETH: Die Brüder Ridolfi in Rom. Habsburgische Agenten im Schatten des Bruderzwistes. In: Archiv und Forschung. Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas. Hrsg.: Elisabeth Springer und Leopold Kammerhofer. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit. Band 20. Wien – München 1993. 78–95.

STAUFFER 1884

STAUFFER, ALBRECHT: Herman Christoph Graf von Russworm kaiserlicher Feldmarschall in den Türkenkämpfen unter Rudolf II. München 1884.

Tagebuch 1805

Tagebuch der Feldzüge des Regiments des Obristen Georg Freyherm Ehrenreich. Besonders beim Gran und Eperies von 27. Julii 1604 bis 26.

Octobris 1606 ausgeführt. In: Sammlung kleiner, noch ungedruckter Stücke, in welchen gleichzeitige Schriftsteller einzelne Abschnitte der ungarische Geschichte aufgezeichnet haben. Erster Band. Martin Georg Kovachich (Szerk.), Ofen 1805. 288–445.

THURZÓ 1876

Kubinyi Miklós: Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szentmihályi Czobor Erzsébethez. II. kötet. Budapest 1876.

TÓTH 2000

TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged 2000.

TUSOR 2004

TUSOR PÉTER: A barokk pápaság. Budapest 2004.

VERESS 1909

VERESS ENDRE: Basta György levelezése és iratai, I. (1597–1602). Budapest 1909.

VERESS 1913

VERESS ENDRE: Basta György levelezése és iratai, II. (1602–1607). Budapest 1913.